

ГЕОРГИ РУСАФОВ
СЪКРОВИЩАТА НА РУДАН

chitanka.info

1

Виждаш ли онази далечна планина, дето сега трепти в маранята като кораб, извисил мачтите си високо в безбрежното небе на август? Ами сивата пътечка, която започва да се извива като смок направо от равнината и после пълзи все нагоре към най-високия връх?

Тогава слушай!

Една лятна вечер преди много години по тази пътечка вървял строен момък. На лявото му рамо била праметната торбичка с хляб и сиренце, върху другото му рамо дебнел зорко на всички страни с шарените си очи един ловджийски сокол, а в пояса му бил мушнат меден кавал. Освен това момъкът стискал в десницата си и един дрянов кривак — друго нищичко си нямал.

По обед през планината била минала буря и сега цялата окъпана гора ехтяла от птичи песни и шумяла от шепота на свежите листа и росните треви. Край пътя дъхави ягоди кимали с малките си червени главички към младия човек и сякаш му подвиквали:

— Момко, поспри се при нас!... Не виждаш ли колко сме красиви, нима ще ни отминеш, без да ни откъснеш?!

Но момъкът нищо не чувал, нищо не виждал — бил като че ли глух за птичите песни и сляп за дъхавите горски ягоди. Само вървял и вървял. Едва когато стигнал Самодивския камък, който лежал по средата на пътеката, младежът се спрял да си поеме дъх. И изведнъж трепнал.

— Помощ!... Помооощ!... Помогни ми, човече! — разнесъл се наблизно някакъв тънък гласец.

Рудан — така наричали младия пътник — се огледал и изтръпнал от онова, което видял. Току до самия Самодивски камък една голяма змия — раззинала грамадната си уста — се канела да налапа едно беззащитно джудже с дълга бяла брада.

Без да се бави, Рудан дигнал кривака си и полетял към змията. Ала преди да стигне до нея, тя изведнъж се смалила, превърнала се на невестулка и побягнала със зловещо вресцене нагоре по пътеката. И

сигурно след малко щяла да се изгуби в гъстите храсталаци, които растели отстрани на пътя. Но Рудан откачил верижката от крака на сокола и птицата мигом излетяла нависоко, после се спуснала като стрела към пътеката и когато се извисила отново нагоре, в ноктите ѝ се гърчела невестулката. След това соколът пуснал плячката си и тя тупнала на Самодивския камък. Същия миг се чул трясък, сякаш се пукнало гърне, и там, дето паднала невестулката, припламнал огън с гъст черен пушек. А когато Рудан отишъл до камъка, от змията-невестулка била останала само една купчина пепел...

— О, благодаря ти, непознати човече! — изтичало джуджето при Рудан и прегърнало краката му. — Никога, никога няма да забравя добрината, която ми направи!

След това джуджето разказало на Рудан, че то е владетелят на всички подземни богатства в тази планина. И змията не била обикновена змия, а една зла магесница, която служела в двореца на хан Тагар. По негова заповед тя непрекъснато преследвала джуджето и другарите му, за да ги погуби, че да може ненаситният хан да заграби и техните съкровища. Джуджетата могли да се спасят от магесницата, само ако някой я ударел върху Самодивския камък. И ето — Рудановият сокол направил тъкмо това.

Накрая джуджето рекло:

— Кажи ми сега, момко, с какво да те наградя за отплата, дето отърва мене и другарите ми от най-големия ни враг?

В отговор Рудан въздъхнал:

— Ох, ако трябваше да мисля само за себе си! А то...

— Какво, кажи?!

Сега на свой ред Рудан разказал:

— Хей в онова селце, дето сега се е скупчило като къртичина върху двата хълма, се родих и израснах аз... Сега бягам от него, по гурбетчилък съм тръгнал, защото зле се живее там. Всичко, което събираме от плодородната ни земя, го задигат слугите на хан Тагар. Той погуби баща ми още когато бях дете, защото учел хората, че и те имат право на по-добър живот... Оттогава израснах като сирак с ония хора долу, с тях до днес делях заедно мъката, глада, немотията — нали друго нямаше какво да делим. Преди два дни майка ми затвори също завинаги очи. И последният ѝ завет към мене беше: „Където и да вървиш, синко, каквото и да ти се случи по чуждите земи, никога не

забравяй ония, с които досега си живял... Мъката им да усещаш винаги като своя мъка...“ Сега ти искаш да ме наградиш? Знам, ще ми дадеш богатства, ще имам хубави дрехи, ще ям вкусни ястиета... Но нали братята ми по градовете и селата долу ще бъдат в туй време гладни, боси, голи!... Такова щастие, братко, не ми трябва — то ще бъде по-скоро наказание за мене!

Джуджето се замислило дълбоко. И мислило дълго. Най-после казало:

— Ами, ако ти дам толкова богатства, че с тях да можеш да направиш щастливи бедните си братя?

— О, ако можеше да стане това!...

— Може, но заради тях ти ще трябва да се простиш завинаги с красотата си, с младостта си, с твоето стройно тяло и да останеш навеки джудже като мене, тъй като само ние, джуджетата, можем да владеем тези богатства!...

— За доброто на братята си бих направил всичко! Ако трябва, и живота си бих дал за тях!... — отвърнал пламенно младият човек.

— Тогава ела с мене!

И след малко двамата тръгнаха заедно нагоре по пътеката.

Вървели, вървели — по здрач стигнали близо до върха на планината, дето вече свършвала сивата пътечка. Тогава кривнали надясно и след малко спрели до една черна скала.

Тук джуджето се обърнало отново към Рудан:

— Момко, ние стигнахме до двореца, който искам да ти подаря! С неговите съкровища ти ще можеш да измъкнеш от сиромашията хиляди твои бедни братя. Но — както ти казах вече — ще разполагаш с тях, само ако се лишиш от сегашния си образ и станеш джудже... Знам, че това е тежко за вас, хората. Ето защо ти давам срок да си помислиш още малко, преди да дадеш съгласието си, тъй като превърнеш ли се веднъж на джудже, вече ще бъде късно да се разкайваш — джудже ще си останеш, докато свят светува!

— Аз казах вече: за доброто на бедните ми братя готов съм да дам и живота си! — тръснал решително глава Рудан.

— Добре — помни, че сам си се съгласил! — казало джуджето и допряло пръстена, който блестял върху кутрето на десницата му, до сърцето на младия човек.

Същия миг Рудан усетил страшна болка по цялото си тяло, като че ли някой го бил сложил в менгеме и изведнъж притиснал с всички сила. После тялото му започнало да трепери и да се смалява надолу. А когато болките престанали и момъкът се погледнал, ледени капки пот оросили сега набръчканото му чело... От красивия строен Рудан, който преди малко стоял като бор пред Черната скала, нямало нито следа. На негово място до дребното джудже, което бил спасил от змията, се озъртало плахо наляво и надясно друго едно джудже — със същата бяла брада, която достигала чак до коленете му, със същите слаби жълти ръце, със същите дълбоки бръчки по дългото лице...

Между това джуджето се приближило до скалата, измъкнало от пазвата си една украсена с диаманти златна пръчка и допряло с нея черния камък. Чул се гръм, като че ли наблизо била треснала мълния, и скалата се разделила на две. Веднага от пукнатината бликнала светлина, която грейнала във вечерния здрач като слънчево зарево — толкова светло било вътре, зад нея.

— А сега ела с мене да си получиш двореца, на който от днес нататък ще бъдеш господар ти, Рудане! — стреснало джуджето Рудана от захласа и нагазило в отвора.

Рудан го последвал послушно.

Щом преминали тесния каменен проход, пред очите на слисания Рудан се открила чудна гледка. Току пред него — додето стигал погледът му — се простирала една необятна подземна градина. В нея вишели клоните си безброй дървета, които вместо плодове раждали ситен маргар и едри като яйца рубини. А в средата на градината се издигал дивен дворец. Стените му били иззидани от сребърни плочки. Покривът му, осеян с диаманти, блестял като звездно небе. Вратите били изковани от тежко самородно злато. А от всеки етаж се издавали напред чардаци, направени от чист като изворна вода кристал. Дворецът бил заобиколен от дванайсет фонтана, чиито струи излитали на шеметна височина и после се пръскали над целия парк като златен прах, който блестял с всички цветове на дъгата...

Когато Рудан и джуджето разгледали двореца и неговите подземия, дето в просторни светли работилници се трудели хиляди пъргави джуджета, владетелят на планинските съкровища казал на своя спасител:

— Вече трябва да се разделим, Рудане! Отсега нататък ти ставаш пълен господар на всичко, което видя тук. Можеш да направиш щастливи с богатствата тези, които намериш за добре. Но запомни: оттук навън можеш да изнасяш каквото и да било само веднъж на всеки девет години — през първите девет дни на всяка десета година! Останалото време нито ти, нито хората ти, нито дори пращинка от това, което виждаш тук, не бива да излиза вън от Черната скала!... А сега бъди щастлив в нашия свят!

След тия думи джуджето се изгубило зад Черната скала.

И така Рудан станал владетел на един от най-богатите подземни дворци в оная голяма планина, която виждаш сега да се синее хей там в далечината...

2

В двореца Рудан заживял чудни дни и нощи, които преди това нито бил сънувал, нито пък бил виждал някога дори в най-смелите си мечти.

През деня той обикалял просторните работилници.

Там едни джуджета неуморно се трудели над украшения, направени от драгоценни камъни и злато. Други тъкали вълшебни килимчета, които само да помислиш и могли да те отнесат, където пожелаеш. Трети ковали чудотворни кутии и пръстени, които чрез една тайна дума могли да направят щастлив всеки човек. Четвърти пълнели малки стъкълца с жива вода, която могла да лекува всяка рана и да дава младост и вечен живот на всяко живо същество. Пети...

О, какво ли, какво ли не работели там — и мантии-невидимки, и чехли-самоходки, и свирки, които щом засвирели, разигравали дори дърветата, и мечове, които с един замах могли да погубват цели вражи войски! Всичко, всичко, което Рудан бил слушал някога от приказките на баба си, видял го с очите си тук!

И Рудан бил непрекъснато между работниците през целия ден. Едни наблюдавал какво правят, на други помагал, а при трети се учел на чудния им занаят. Но докато джуджетата работели като че ли само заради самата работа, с него не било така. Всичко той свързвал с ония, заради щастieto на които доброволно се отказал от предишния си образ и се затворил в това подземие.

Когато видял вълшебните торби, които само с помощта на една тайна дума могли да отрупат всяка бедняшка трапеза с всякакви ястиета, очите му се засмели:

— Ето кое ще отърве моите бедни братя от глада!

А когато спрял поглед на мечовете, които с един замах могли да погубят цяла вража войска, той с радост си помислил:

„Тия мечове ще дадат хубав урок на ханските войски, когато дойдат на село да задигнат храницата на сиромашта за ненаситните житници на Тагар!...“

Така пред всичко.

Но щом си спомнел, че трябвало да минат цели девет години, девет дълги години, докато дойде време за това, по набръчканото му обезобразено лице тозчас се появявали нови, още по-дълбоки бръчки. И горчива мъка свивала човешкото му сърце... Тази мъка ставала особено силна, когато настъпвали часовете на общите обеда и вечери. Тогава всички джуджета напускали работилниците и с весела глъчка се нареждали край една безкрайна трапеза.

Какво ли нямало там за ядене и пиене!

В скъпи порцеланови кастроци димели всякакви ястията — кое от кое по-ароматно и по-вкусно. На кристални подноси руменеели какви ли не плодове — кой от кой по-хубав, по-дъхав и по-меден. А в златни чашки искрели най-различни нектари, от които всяка глътка давала безсмъртие и сила... И всички трапезници шумели, гълчели наоколо, весели и щастливи, както подобава да бъде на такава богата гощавка.

Само Рудан бил мълчалив, скръбен.

„Какво изобилие тук, а долу сигурно сега са петимни да имат на софрата си поне суха коричка хляб!“ — мислел си той и мъката за злата участ на хората от равнината давела с всеки залък гърлото му.

Така всеки ден.

И с всеки изминат ден желанието му да избави час по-скоро от сиромашията бедните си братя ставало все по-неудържимо и по-неудържимо. Затова — когато свършили дните на безкрайните девет години, през които дори не трябвало да се покаже навън от Черната скала — Рудан прекарал през цялата нощ буден. А щом се заденило, още в тъмно изтичал до скалата...

— Пък кажи им да бързат... да бързааат! — извикал той след сокола, когато птицата литнала към равнината със завързаното на шията й писмо, в което Рудан пишел на сиромасите от равнината да дойдат при него.

И още същия час започнал да ги чака с преливащо от радост сърце.

Каквото и да правел, с когото и да разговарял, където и да бил, от тоя миг мислите му били все подир сокола. Минал, не минал половин час, и той си казал:

— Соколът вече е превалил Големите могили и лети към село!...

По пладне решил:

— Старците са посрещнали пратеника ми, сричат писмото и току поглеждат към нивите, където са привели гърбове младите...

А при здрач — след като дълго гледал към забулената в мрак равнина — с грейнали от радост очи отсякъл:

— Да, сега моите някогашни другари са се върнали от полето, чули са от старците за поканата ми и бързат да се стегнат за път... Ах, защо нямаха крилете на моя пратеник!

И едва тогава Рудан се прибрал зад Черната скала, за да прекара там нощта.

Но на заранта — макар да знаел, че така скоро никой няма да дойде от равнината чак в планината — пак рано-рано излязъл навън. И вече каквото и да шумнело, все му се струвало, че гостите му идват. Вятър ли задухвал по-силно — „те са!“ Заек ли нагазвал суха съчка — „ето ги!“ Птица ли изпърпорвала с криле — „дойдоха!“

И все така, все така.

Ала чуй какво се случило през това време с крилатия му пратеник!...

Когато птицата размахвала криле над Самодивския Камък, долу в гората дебнели дивеч подранили хански ловци. Един от тях видял Рудановия сокол, който летял волно към равнината, и забелязал кутийката на шията му с писмото на неговия стопанин до бедните му братя. Същия миг срещу пратеника на Рудан излетели дванайсет настървени хански соколи. Нападнатата птица се била юнашки. Но нали била сама срещу дванайсет хищници — най-послед паднала обляна в кърви на земята... Така ханските слуги заловили писмото на Рудан до сиромасите в равнината. И щом узнали тайната му, конете им веднага препуснали като бесни към дворците на хан Тагар...

Тази нощ залите в главния дворец на хан Тагар светели до зори. Вътре ханът и най-лукавите му съветници непрекъснато блъскали главите си над писмото на Рудан и кроели планове как да измамат джуджето, за да заграбят съкровищата, обречени за бедните му братя от равнината.

И ето: една привечер — минали, не минали три дни, откакто соколът литнал към селото на Рудан — вместо очакваните от някогашния строен момък босоноги тълпи пред Черната скала спрял чуден керван. Напред вървели — качени на три камили — трима

белобради велможи. Очите им гледали зловещо като очите на кукумявки. А зъбите им се издавали напред, сякаш — а-ха! — ей сега ще се забият в гърлото ти. Но затова пък езиците им били медени — говорели сладко-сладко, като че ли мед и масло капело от устата им, колчем подемели реч за щастието на народа. Иначе не могло и да бъде, тъй като те били тримата първи съветници на хан Тагар и техният най-главен занаят бил именно да изтръгнат с медените си езици от народа всичко, което кървавите хански ятагани не могли да получат.

След камилите вървели едно след друго деветдесет и девет магарета. Водели ги деветдесет и девет смугли босоноги младежи с попукани, изранени от пътя крака. Те били стройни и красиви като Рудан, преди владетелят на планинските съкровища да го превърне в джудже. Големите им чела блестели в сумрака, а черните им умни очи горели като звезди. Но затова пък — ах! — те нямали никакви езици. Изрязали ги били тия, които ги изпратили тук, за да не продумат никому нищо за това, което са видели долу в равнината, нито за това, което ще видят тук в планината...

— Кой сте вие и какво търсите тука?! — стъписал се назад Рудан, когато погледът му срещнал вместо чаканите гости зловещите очи на ханските велможи.

— Ние сме тия, които ти чакаш, Рудане! Идваме по твоя покана... — отговорили тримата велможи и се усмихнали колкото могли по-сладко.

— Други хора чакам аз, не вас! На моите бедни братя сърцето ми е обрекло съкровищата, заради които се отказах от човешкия си образ... А вие сте хора на хана, заклетии врагове на сиромасите! Вървете си, вървете си веднага там, откъдето сте дошли... Нищо няма да получите от мене!

Но ханските велможи съвсем не мислели да си отиват с празни ръце.

Те слезли от камилите, заобиколили Рудан и един през друг започнали да го омайват с медените си езици.

— Говориш така, Рудане — подхванал първият, най-старият, най-сладкодумният, — защото мислиш, че животът в равнината си е такъв, какъвто го помниш от преди девет години... Охо, много вода изтече оттогава, много работи се промениха и у нас през това време! По-рано ханът воюваше с народа, защото го беше заслепила една зла

магесница, която загина при Самодивския камък веднага след твоето изчезване... Но сега вече не е така — сега ханът дава мило и драго за добруването на народа и народът му се отплаща с любов. Ах, само да знаеш каква мила дружба цари вече у нас — там долу в равнината — между хан и народ, братко Рудане!...

— Да, да... между хан и народ, братко Рудане! — обадили се като ехо другите двама велможи. — На тази дружба завиждат владетелите на девет съседни ханства, та чак в десето!

После тримата хански пратеници разправили подробно на Рудан как след смъртта на старата магесница уж сърцето на хан Тагар толкова се променило, че още същия ден разтворил съкровищниците си и раздал на народа почти цялото богатство, което се намирало в тях. И народът от този ден така го обикнал, че когато в селото на Рудан се получило писмото му, всички се вдигнали като един човек и отишли в двореца на хана. Там със сълзи на очи го молели да изпрати хората си при Рудана, та те да приемат вместо тях подаръците, които той е определил за сиромашта. „Ти, светли господарю, най-справедливо ще ни поделиш това, което ще ни изпрати нашият мил Рудан, иначе току-виж, че сме се изпотрепали при делбата!...“ — така говорели всички пред хана. Най-послед той склонил и ето на: сега трима от най-верните му велможи са тук, при него, при Рудан... макар че доста труден е бил за техните години дългият път от равнината до Черната скала!...

— Като знаеш вече всичко, кажи сега, братко Рудане, можеше ли да постъпим другояче?! — запитал накрая най-старият от велможите.

През цялото време тримата хански пратеници разказвали това така сладко и развълнувано, че дори от умиление към народа сълзи плувнали в очите им. Рудан слушал, слушал, и нали сърцето му било честно, повярвал на лъжите и повел велможите към двореца си. Но щом видял на светлината отново зловещите им лица, съмнението пак клъвнало сърцето му.

— Чакайте! — спрял той изведнъж лукавите мъже. — Къде остана моята вярна птица? Защо соколът ми, не се върна с вас?

Този нечакан въпрос ударил като с камшик велможите. Но смущението им продължило само миг.

— Соколът ли? — отворил тозчас пак устата си най-старият от тях. — Ах, нали не ни посрещна веднага от сърце, съвсем забравихме, синко, че трябваше най-напред от сокола да те поздравим!... — И като

се усмихнал, колкото могъл по-медено, той добавил: — Измъчил си ти, Рудане, птицата в тая самотия без другари, та като видя ханските соколи, мигом се привърза към тях, сякаш в едно гнездо са се излюпили... Но не се сърди, хубаво ще си живее там твойт сокол!

Доверчивото сърце на Рудан повярвало и на тази лъжа. Сетне всички влезли в двореца. Там лукавите гости яли и пили цялата нощ и пак нито за миг не спрели да говорят. Накрая така омагьосали сърцето на Рудан, та той вече не знаел къде да си намери място от радост, че най-послед мечтата му — да направи бедните си братя щастливи — се сбъднала.

И на сутринта, когато трудолюбивите джуджета започнали да изнасят из подземията на замъка товарите със скъпоценности и да товарят с тях магаретата, Рудан тичал неуморно от група на група и на всички весело подвиквал:

— Напрегнете повече мишците си, приятели мои!... За щастието на народа — долу в равнината — бъдете щедри!

А щом опашката на деветдесет и деветото магаре от натоварения керван се скрила зад далечния завой, в Рудановите владения настанал шумен празник. Пръв дал знак за веселбата сам Рудан.

Той грабнал медногласия си кавал, който бил донесъл от село, и се изкачил на Черната скала. Там дълго гледал надолу към равнината. После допрял кавала до устните си и мигом над смълчаните в сумрака планински усои, над вековните върхари звъннала най-топлата, най-сладката песен, която някога била изтръгвана тук от сърцето на живо същество. Тя събудила в сърцата на всички, които я слушали, и тъга, и непозната радост — нали в нея Рудан разказвал ту за страданието на хората в равнината, ту за буйната си вяра, че те наистина вече ще бъдат щастливи!... Неусетно към песента му се присъединили славеите от парка на двореца, гугутките от покрива, дивите зверове в гората. А посреднощ, когато неспокойният вятър Горянин хукнал над трепетните върхари, в този хор се втели и неговите дивни акорди. Тогава като че ли цялата планина изведнъж оживяла, затрептяла, започнала да пее, да звъни с безбройни гласове, въздишки, стонове...

Така продължило до края на деветото денонощие. Когато отзвънял последният негов час, кавалът изведнъж замлъкнал. Рудан слязъл от скалата и се прибрал в двореца си. Същия миг Черната скала

се затворила зад него и над цялата околност, над цялата планина легнала отново дълбока тишина.

И така щяло да бъде за нови девет години. През тях Рудан пак щял само да се разхожда из подземния си парк и работилниците, потънал в мисли какво още да направи за щастието на хората от равнината...

3

Когато след девет години чудният керван за втори път спрял пред Черната скала, Рудан изтичал с искрена радост да посрещне тримата велможи на хан Тагар. И веднага ги поканил на трапезата си. А щом празните блюда станали повече от пълните, той не се стърпял и се обърнал към гостите си:

— Е, разкажете ми сега какво има по вас? Как живеят хората, щастливи ли са? Народът весели ли се, има ли вече на всяка хорска софра хляб и за всяко семейство покрив?

Гостите като че ли само това чакали. Тозчас започнали да се надпреварват кой повече да нахвали и прехвали хала на народа:

— О, долу в равнината сега пее старо и младо, малко и голямо! И най-хубавите песни са за тебе, Рудане, за твоето щедро сърце най-обича да пее народът!...

— Питаш дали на всяка софра има хляб? Хубава работа — та нашият народ вече не поглежда софрата, ако на нея няма печена кокошка, прасенце и поне две тави баклава!...

— За жилищата какво да ти кажем? Отколе вече, братко, у нас всички живеят в дворци — и ханските боляри, и някогашните сетни бедняци!...

Рудан слушал, вярвал и сърцето му се топяло от щастие.

А когато съмнало, керванът на лукавите велможи и тоя път се изгубил претоварен със съкровища надолу към равнината, към ненаситните хазни на хан Тагар...

Така преминали много деветици години. И всякога керваните се връщали с все по-големи и по-богати товари скъпоценности, защото нито Рудан, нито някой друг в двореца му не подозирал колко лъжа и коварство се криело под медените думи на ханските пратеници.

Но ти знаеш, че колкото дълбоко и старателно да крият истината, рано или късно тя излиза наяве. Ако потрябва, с нейния глас проговарят дори безмълвните камъни, но тя не може вечно да мълчи.

Истината не останала няма и в двореца на Рудан. Един ден изобличителният ѝ глас екнал и между неговите затворени стени.

Чуй!

Когато веднъж — преди празният керван да тръгне за Черната скала — ханските палачи се заели да изрежат езиците на младежите, които щели да водят магаретата, езикът на деветдесет и деветия момък паднал на земята. И същия миг се превърнал на мъничко щурче. Но никой не обърнал внимание на тази случка. Никой не забелязал и това, че тоя път, щом Черната скала се разтворила, за да приеме скъпите гости, вътре заедно с тримата пратеници на хан Тагар влязла и четвърта жива душа.

Тази живинка била оживелият език на безименния младеж от равнината — мъничкото черничко щурче.

Както при другите си посещения, така и сега ханските пратеници яли и пили до насита. Произнесли много медени речи за щастливия живот на народа под скиптъра на хан Тагар и призори си тръгнали начело на кервана, който и този път пращял от скъпи дарове. Веднага след тях замаяният от лъжи Рудан изтичал на Черната скала и извадил любимия си кавал. Миг — и сладките му звуци щели както друг път да прогонят тъжната глухота в планината.

Но не станало така.

Щом устните му се доближили до кавала, един измъчен глас го сепнал:

— Рудане, Рудане... кавалът ти е готов да засвири за щастие, за радост. Но ако ти знаеше какво става долу, там, закъдето заминаха съкровищата ти, твоето сърце щеше да пролее най-горчивите си сълзи и да изплаче с кавала най-тъжните си песни!...

Рудан се огледал.

Кой говори? Кой се осмелява да помрачава радостта му? И то сега, когато сърцето му прелива от щастие?

Пред него стояло мъничкото щурче и го гледало с блестящите си като звезди очи — очите на безименния момък от равнината. Те били пълни с мъка, с несподелена скръб...

— Какво може да става долу, когато народът се весели, пее и плува в щастие, щом като вече си има всичко? — запитал объркан Рудан.

— Ах, ако наистина беше така!

— Че какво друго може да бъде!... Ти, приятелю, изглежда, сега за пръв път се пробуждаш, след като си проспал кой знае колко време! Охо, вярно е, че някога народът тънеше в мизерия, но откакто взех да му изпращам моите дарове, хората долу виждат сиромашията само в лошите си сънища! Сега всички живеят в палати; селищата им са прорязани от бели улици, които се събират в просторни слънчеви площи; трапезите им са отрупани с всичко, което човешкото сърце може да пожелае... И така ще бъде винаги, докато мога да им изпращам с щедра ръка от съкровищата си!

— Лъжа е това, Рудане! Голяма лъжа, която съществува само в устата на ханските пратеници, които омагьосаха сърцето ти с лукавите си приказки!... Живеят така тия, дето отвлякоха и днес с измама съкровищата ти. А народът, в чието име го вземат, и сега си живее както е живял от памтивека — гние в калните землянки, мокри коравите зальци с горчивите си сълзи и проклина и хала си, и хана... Проклина и твоите съкровища, защото те не му дават нито радост, нито щастие, както те лъжат ханските слуги, а нови бесилки и вериги, нови сълзи и стонове... Това е истината, Рудане!

След тия думи щурчето изчезнало внезапно, както ненадейно се било появило пред Рудан. Но той останал дълго време на мястото си като гръмнат от изненадата... Толкова години сърцето му било люляно само от хубави думи за живота на хората от равнината, а сега изведнъж... Не, не — това не може да бъде истина! Не ханските пратеници, а щурчето лъже! То сигурно е изпратено от магьосницата на Черните гори, за да отрови радостния му празник. Но да има да взема — Рудан не е вчерашен, Рудан може да разпознае истината от лъжата!...

И той посегнал отново към кавала си.

Но тъй като наистина не бил вчерашен, и тоя път устните му не изтръгнаха нито звук от него — пред погледа му изплували пак дълбоките, пълни с искрена болка очи на щурчето и го спрели... Нима такива очи могат да лъжат? Не, не — тук наистина има нещо страшно! Веднага след това той си представил ясно и очите на ханските пратеници — с примижалите в коварен присмех зелени зеници. И по цялото му тяло полазили ледени тръпки...

Ах, ами ако наистина думите на щурчето излязат верни? Рудане, Рудане, та какво си правил ти тогава, нещастнико! Не, не, това не може

да бъде истина, такова коварство слънцето не би търпяло под светлия си поглед!

И все пак... кой знае?!

Така Рудан цял ден се мятал между мисълта, че може би думите на щурчето са истина, и надеждата, че под тях се крие само някаква жестока игра на магьосницата от Черните гори. И при здрач не изтраял: захвърлил кавала си, чиято песен тоя ден обитателите на двореца и планината напразно очаквали да чуят, и се прибрал, прегърбен от мъка, зад Черната скала.

Как да узнае истината? Кой ще му помогне да стори това?

Изведнъж Рудан трепнал — някой го потупал нежно по рамото.

Когато се извърнал, видял до себе си старото джудже, което спасил от злата магьосница при Самодивския камък — владетелят на подземните богатства в планината. Гледал го загрижено.

— Какво става днес с тебе, Рудане? — запитал топло той. — Защо не чухме гласа на медения ти кавал? Деветдесет и девет товари със скъпоценности заминаха надолу, за да направят още по-щастлив живота на братята ти от равнината, а ти мълчиш, тъжен си... Нима мисълта, че хората от равнината ще бъдат щастливи за още девет години, не може вече да радва сърцето ти?

— Ах, мой стари приятелю, ако това беше наистина вярно... Но...

И Рудан му разказал дума по дума всичко, което чул от мъничкото щурче с тъжните влажни очи.

— Каж ми сега, стари приятелю, посъветвай ме какво да направя, та да узная дали щурчето казва истината! — извикал накрая Рудан и потопил поглед, пълен с надежда, в очите на старото джудже.

Владетелят на подземните богатства в планината се замислил. И мислил дълго. Най-после изправил старата си глава, па казал:

— Трябва да направиш, братко, онова, което отдавна, много отдавна трябваше да сториш... още тогава, когато надолу замина първият керван, натоварен със съкровищата ти, да провериш с очите си това, което слушаха ушите ти!

Лицето на Рудан — до преди миг покрито с дълбоки грижовни бръчки — изведнъж просияло. Наистина, как не се досети веднага да направи това! Да, да, той трябва да види истината с очите си! И то още сега, още тази нощ!...

Половин час по-късно, наметнат с една мантия-невидимка, която го правела незрим за хорските очи, Рудан се изгубил надолу към равнината, към владенията на хан Тагар.

4

Рудан вървял без почивка цялата нощ. Не, не вървял, а кажи-речи, летял. И в зори спрял задъхан на един хълм, от който се откривала като на длан столицата на хан Тагар. Току под хълма били скупчени една до друга мънички, грохнали от немощ опушени къщурки. Такива купчини — прорязани тук-там от тесни улици, забулени в гъстата утринна мъгла — опасвали като с черен пояс целия град. След този пояс се извивал втори, после трети, четвърти, пети... И едва някъде в далечината — точно в центъра на града — се извишавали островърхите покриви на грейналите в здрачното утро кули и белокаменни дворци.

Рудан вече се чудел как ще се оправи в големия непознат град, когато пред него се появило пак щурчето.

Здравей, Рудане! — сепнало го то. — Виждам, че гориш от желание да ме изобличиш в лъжа, като видиш долу нещо хубаво... Напразно, братко: колкото и да се взираш надолу, няма да зърнеш там нищо от това, което ти разправяха в твоя подземен дворец пратениците на хан Тагар!...

— Не, приятелю! Ако сега горя от някакво желание, то е само едно: да видя истината, каквато и да е тя. Затова заведи ме по-скоро при нея!

— Тогава да вървим най-напред при ония, на които пращаше съкровищата си, за да бъдат те щастливи, та сам да видиш с очите си щастието им... Хайде!

И щурчето заподскачало пъргаво надолу към града.

Рудан го последвал послушно.

Когато приближили първите къщи, макар че слънцето още не било изгряло, откъм града се задали три дълги върволици от жени и мъже. Първата върволица се насочила към тъмните дупки, които зеели в подножието на хълма, който Рудан току-що бил напуснал с щурчето. Другата върволица, в която имало повече жени, нарамили сърпове, паламарки и коси, извила към натежалите от едро зърно ниви. А

третата върволица ударила направо към мраморните кариери, които се белеели в полите на близкия горист хребет. Отстрани на всяка върволица крачели по два великана, които размахвали в ръцете си бичове от волски жили.

Рудан и неговият водач изтичали към редиците.

Хората в тях приличали повече на сенки, току-що излезли от гробовете. Бледи, прегърбени, изнемощели от глад, непосилен, труд и безсъние, те вървели, олюлявайки се, сякаш били пияни. Само очите им, които горели на пепелявите им лица, издавали, че това са живи същества. Но изостанел ли някой от тях, великаните тозчас се нахвърляли върху него с диви викове:

— Какво се мъкнеш като пребит! Слънцето скоро ще изгрее, а ние сме още в града. Марш! — И волските жили на бичовете се увивали около тялото на нещастника, като багрели с кървави ивици голите му меса, които надничали изпод дрипите.

Рудан гледал тази картина като замаян.

— Кой са тези нещастници? — запитал той щурчето.

— Нима не ги познаваш?... Тези са хората, за щастieto на които ти изпращаше най-редовно цели кервани от съкровищата си...

Рудан не отговорил нищо. Само навел глава, за да скрие двете едри сълзи, които напирали на клепките му.

След малко върволиците се изгубили в утринната мъгла, а Рудан и щурчето потънали зад стените на града. Първите слънчеви лъчи ги огрели пред къщурките на най-крайния градски пояс. Грохнали, опушени, те зеели грозно с издънените си врати и прозорци.

— Да надникнем в някоя от тези къщурки, а? — предложило щурчето й след миг, недочакало отговор, потънало в един от зиналите прозорци.

Влязъл и Рудан.

Вътре имало само една стая. На широк дървен нар лежали три невръстни момиченца и едно малко момченце. В съня си те скимтели като гладни кученца, а жълтите им без време сбърчени лица се свивали болезнено. Долу се сплитали в краката на баба си още три по-големи деца. Те я дърпали за дрипите на полите и се надпреварвали да я молят:

— Хляб, бабо, поне мъничка коричка!

— Гладен съм, бабо, няма ли малко хлебец!...

— Искам да ям...

Бабата се суетяла из стаята, скубела косите си и сипела проклетия с беззъбата си уста...

— Виждаш ли? Чуваш ли? — пошепнало щурчето на Рудан.

— Но може би само тука е така... — отвърнал той с побледнели устни.

— Тогава да вървим и на друго място!

След малко те се изгубили в съседната къща. После в друга, трета, четвърта... И отвсякъде Рудан излизал все по-мрачен и по-мрачен. Видели майки, които запушвали ушите си, за да не чуват писъците на гладните си рожби. Срещнали бащи, които продавали някои от децата си, за да купят хляб на другите. Зърнали девойки и младежи с побелели без време от страдание коси...

Така през целия ден, докато Рудан и неговият водач обикаляли предградията на града, където живеел народът, очите им не срещнали нито едно щастливо лице и ушите им не чули нито една радостна дума. Навсякъде — из мрачните къщурки, по тесните улици, в задимените работилници и дълбоко в тъмните подземия на затворите — над воплите и стонове се носел като тъжен припев един настойчив вик:

— Хляб!... Хляб!... Хляб!...

Между това слънцето, уморено да гледа толкова страдания, вече бързало към залез.

Тогава щурчето предложило:

— Е, Рудане, ти видя добре как живеят тия, за които изпращаше съкровищата си. Време е да надникнем и при другите — ония, дето те омагьосваха с лъжите си и те ограбваха в името на народа!

— Води ме! — отвърнал Рудан и тръгнал с наведена глава подир щурчето.

Когато навлезли в града на богатите, слънцето било вече залязло, но градът светел като ден. Светлината бликала от едрите диаманти, рубини, ахати и сапфири, изкусно взидани в мраморните статуи пред дворците на Тагар и неговите боляри.

По улиците препускали позлатени каляски, карани от охранени буйногриви коне. И всички бързали към средището на града, дето пламтал с хиляди светлини като огромен драгоценен камък ханският дворец.

От веселите закачки, които си подхвърляли един на друг безгрижните пътници от каляските, Рудан и щурчето разбрали защо всички бързали към двореца. Там ханът тази вечер уреждал пир по случай пристигането на новите деветдесет и девет товари със скъпоценности от подземния дворец на джуджето...

— Точно навреме! — извикало щурчето. — Да побързаме и ние нататък, за да видиш къде са пищните трапези, къде се лее без мяра вино и кои разполагат с богатите ти дарове.

После те се качили на една от минаващите каляски и с нея се вмъкнали незабелязано зад изиданите от червен гранит стени, които ограждали от всички страни двореца.

Пламналите от светлина просторни зали на ханския дворец били вече пълни с гости. Охранени, натруфени от главата до петите с одежди от златовезана коприна, те се движели бавно, тържествено към залата, дето щял да стане пирът. Когато Рудан и щурчето влезнали там, дванайсетте дълги трапези вече се огъвали от натрупаните върху тях яденета. Но мълчаливите роби продължавали да трупат там все нови и нови съдове, пълни с ястиета, всякакви плодове и какви ли не сладкиши.

Изведнъж всички зали прогърмели от звуците на златни фанфари.

— Ханът! Ханът иде... — зашепнали гостите и замръзнали по местата си като вкаменени.

След миг — съпроводен от многобройната си свита, облечен в пурпурна мантия, обсипана от горе до долу с диаманти и рубини — в залата на гощавките пристигнал хан Тагар.

И пирът започнал.

Рудан, свит с щурчето зад една статуя, наблюдавал мълчаливо пира. Погледът му шарел по подпухналите от пианство и преяждане лица на пируващите, заглеждал се в малките им хищни очички и целият потръпвал от погнуса и ужас. Веднага след това пред очите му изплували върволиците от живите скелети, които срещнал сутринта. После — през пианската врява и ситите крясъци на трапезниците — в ушите му прозвънели отново гладните викове на невръстните дечица от първата къщурка... И сърцето му се свило болно от жал и мъка.

Ах, Рудане, Рудане, виждаш ли в каква заблуда си живял, нещастнико! Как можа да се оставиш да те измамат, слепецо!...

Изведнъж шумът отново стихнал. Всички погледи на пируващите се насочили към трапезата, дето, заобиколен от свитата си, седял хан Тагар.

— Ще говори ханът... Самият хан Тагар ще говори! — чул се предупредителен шепот от всички страни.

Но ханът не станал. Вместо него се изправил един висок белобрад велможа.

Рудан веднага го познал — това бил един от ония трима хански пратеници, които редовно го замайвали с приказките си, за да го ограбват.

— По желанието на славния ни хан сега ще ви разкажа как измамахме и тоя път глупака Рудан — започнал пратеникът с лукава усмивка в злите си очи.

После разказал с най-големи подробности как били посрещнати в подземния дворец от Рудан; смял се до задъхване, когато говорел как го лъгали, докато измъкнат съкровищата му; и накрая завършил с един-единствен вик:

— Глу-у-у-у-пак!

Залата се разтърсила от смях.

Когато кикотът замлъкнал, от мястото си се надигнал сам хан Тагар. Дебел, охранен, той изгрухтял тежко в настъпилата тишина:

— За глупака Рудан, чашите до дъно!

Звъннали стакан в стакан и залата отново се разлюляла от буен, дружен смях.

Рудан се свил като жарнат от коприва.

— И за неговия крастав народ, за чието щастие сега съм разпрострял тази трапеза, още веднъж чашите, до дъно! — задъхал се за втори път хан Тагар.

О, това било вече много!

Рудан може би щял да понесе много още обиди за себе си, сигурно щял да претърпи и ако го били забелязали и оплюли, но да се гаврят с народа сега, когато сърцето му кървяло от мъка пред страданието му — това той не могъл да изтърпи.

И ето: Рудан изтичал вън от скривалището си, отметнал мантията, която го правела невидим, и в залата прогърмял възмутеният му глас:

— Напразно ликувате, престъпници! Това е последният ви хайдушки пир... Аз много време бях сляп, но сега прогледнах!...

Малко след това няколко закъснели светулки видели Рудана, че летял като изпусната стрела от опъната тетива към Черната скала, където се намирал дворецът със съкровищата му. И спрял там само миг преди изгрев-слънце. Но този миг бил достатъчен, за да се изтръгне от наболелите му гърди една люта клетва:

— Бъдете проклети от днес нататък, вие мои чертози! Превърнете се на камък заедно с всичките съкровища във вас и под вас!... Потънете дълбоко в земята, та никога вече човешко око да не познае цената ви!... А ако все пак някога някой ви измъкне оттам, нека само трудът, честният труд да може да ви върне сегашната цена!

Още не било заглъхнало ехото от последната дума на клетвата, която изрекъл Рудан, и тя се сбъднала... Чул се страшен трясък, като че ли се била сринала планината, и там, дето преди малко блестял с диамантените си покриви и чардаци дворецът, останали да стърчат само камънаци и бурени. Из тях подавали главите си премръзнали от утринния хлад змии...

5

Но истинските съкровища са като правдата. Все идва ден, когато те излизат наяве, колкото и старателно да са скрити. Излезнали наяве и съкровищата на Рудан, макар че в гнева си той ги бе превърнал на камъни и пепел.

Чуй!

Минали векове.

През това време много бури прогърмели над планината и равнината.

Народът се пробудил, надигнал се, па помел и хан Тагар, и неговия трон, и алчните му велможи, и лицемерните царедворци — всички запратил вдън горите Тилилейски.

Но Рудан — скрит в една пещера при съкровищата си под Черната скала — нищо не чувал, нищо не виждал. „По-далече от ония змии!“ — казвал си винаги той, когато се пробуждал, и се свивал все по-дълбоко и по-дълбоко в дъното на пещерата. Така никой не смущавал покоя в самотията му. Ала един ден — още в тъмни зори — той бил събуден от глухи удари и страшни гърмежи, които отеквали току над него.

— Какво ли става горе? — сепнал се Рудан и за пръв път от памтивека надзърнал вън от скривалището си.

Там една голяма дружина от работници в сини блузи копаела земята и разбивала с взривове каменните блокове край Черната скала.

— Напразен труд!... И да намерят съкровищата, те никога няма да познаят тяхната истинска цена. Ще покопаят, ще погърмят и... ще си вървят! — рекъл си Рудан и се прибрал успокоен отново в пещерата.

Но минали дни, седмици, а синемблузите младежи все копаели и копаели, докато едно знойно пладне копачките им ударили в тавана на самата пещера, дете слухтял потуленият Рудан.

— Ето, сега ще видят, че тук има само камъни и ще ме оставят на мира! — пошепнал си Рудан и се усмихнал.

Бил готов дори да се надсмее зад гърбовете на упоритите работници.

Ала и тоя път не станало така, както си мислел Рудан.

Хората разгледали внимателно отломките от разбитите скали и по лицата им вместо горчиво разочарование се разлели щастливи усмивки. А от гърдите им вместо проклетия се изтръгнали радостни победни викове, които събудили отново заспалото за миг планинско ехо.

Изплашеният Рудан се свил още по-дълбоко в пещерата.

Какво става най-после горе? Какви са тия хора? За какво са им тези камънаци, щом не познават тяхната цена?... Тези мисли го занимавали непрекъснато чак до утрото на другия ден, когато работниците пристигнали пак в планината с големи брѳмчащи коли.

Те натоварили колите с част от прокълнатите съкровища и изчезнали с тях надолу, дето била някога столицата на хан Тагар. На другия ден пак дошли. Напълнили отново колите и пак изчезнали. Така се занизали ден след ден — идвали синевлузите работници с празни коли, пълнели ги с камънаци и се изгубвали надолу към равнината с песни и радостни подвиквания.

Най-после Рудан не изтраял.

Веднѳж се качил на една от брѳмчащите коли и заминал заедно с работниците, за да разбере какво правят тия млади хора със съкровищата му, превърнати от памтивека в прости камънаци... Пътували дълго. И по пладне стигнали в един шумен град, от който се възвишавали към небето високи комини. Те бѳлвали непрекъснато черни кѳлба дим. Рудан веднага познал града — това било някогашната столица на хан Тагар.

Но чудно — градът се разпростирал в същата равнина, заобикаляли го същите хѳлмове, в далечината се синеела същата планина, а от стария град на коварния хан нямало нито помен!... Там, дето някога пѳшкали грохналите от мизерия жилища на ханските роби, сега се издигали слънчеви домове с просторни градини. В тях подскачали безгрижно румени дечица. А на мястото, където някога били опънати вѳжетата, върху които бедните стопанки простирали изпраните дрипи, сега блестели стоманени жици. По тях се плѳзгали вагончетата, които откарвали нанякъде Рудановите съкровища.

О, хората не били проспали вековете както огорченият Рудан!

Но какво ли правят в оная голяма сграда със съкровищата му?

Без да мисли много, Рудан седнал в едно от вагончетата и с него влезнал в сградата, дето изчезвали превърнатите на камък съкровища. Там те преминавали от помещение в помещение. И от всяко помещение излизали все по-блестящи и по-блестящи. Най-после Рудан видял, че под грижите на синеблузите работници в последното помещение неговите досега никому ненужни прокълнати съкровища се превърнали в стотици полезни машини — трактори, комбайни, парни котли, локомотиви... Видял това, и същия миг мъката рухнала от сърцето му.

— Бъдете щастливи с моите съкровища, трудолюбиви хора! — изтръгнало се тогава от облекчените гърди на Рудан. — Преди хиляди години аз ги проклетх и ги скрих от очите на хората, защото с тях живееха охолно само малцина... Но сега, когато виждам, че вие с тях правите щастливи ония, които никога не съм преставал да обичам, давам ви ги от сърце!

От този ден Рудан не напуснал вече никога работните хора.

Ходел с тях по планината и им помагал с всички сили на вълшебник да изваждат от нейните недра потулените съкровища. Често пъти слизал и в завода. Там помагал на честните ръце по-леко да връщат предишната драгоценност на прокълнатите богатства. И работниците знаят това. Ето защо, когато чуят, че нагорещеното желязо цвърчи радостно в охладителите, те се споглеждат усмихнато и си казват:

— Чувате ли, Рудан се обажда, другари — стоманата ще бъде здрава!

* * *

Така свършва приказката за Рудан и неговите съкровища.

На мене ми я разказа преди много години старият гарван, който живееше под покрива на вехтата кула край нашия град. Гарвана вече го няма там. Скоро ще изчезне и грохналата от старост кула. Но съкровищата на Рудан не са изчезнали. И никога няма да изчезнат. В трамвая, който превозва работните хора; във влаковете, които отнасят лятно време другарчетата ти в планините и край морето; в основите на

нашия светъл дом; в комбайна, който пълни празните камиони със златните дарове на щедрата ни земя — навсякъде има по малко от тях. И винаги ще има, защото волята на Рудан е такава: да бъдат там, дето се гради народното щастие!...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.